

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Εισαγωγή στο Κουκλοθέατρο

Ενότητα 1: Εισαγωγή στην τέχνη της κούκλας

Αντιγόνη Παρούση

Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία

Μιλώντας για το κουκλοθέατρο

Το κουκλοθέατρο, είναι ένα είδος θεατρικής έκφρασης που διαφοροποιείται και διακρίνεται σαν μια πλούσια εκφραστική τέχνη, με κύριο χαρακτηριστικό της το εμψυχούμενο αντικείμενο, την κούκλα.

Ως θεατρικό είδος είναι μάλλον υποτιμημένο, με την έννοια ότι οι μελέτες για την αισθητική και τις τεχνικές του, αλλά ακόμα και οι παραστάσεις του μοιάζουν πάντα να αφορούν λίγους «μυημένους». Και βέβαια, η μεγάλη πλειοψηφία των θεατών του είναι τα παιδιά. Ίσως γι' αυτό, τα τελευταία χρόνια καταλαμβάνει όλο και μεγαλύτερο χώρο στους αποσπασματικούς σχεδιασμούς των εκπαιδευτικών.

Συνήθως η λέξη κουκλοθέατρο παραπέμπει σε μια μικρή σκηνή με δυο ήρωες κούκλες, ένα λαϊκό δρώμενο. Ειδικά η λέξη «μαριονέτα» μας φέρνει στο νου κούκλα με αρθρώσεις, κρεμασμένη σε σπάγκους, ή ένα θέαμα για τα παιδιά Πόσο συμβατή είναι, όμως, αυτή η εικόνα με τη σημερινή μορφή του κουκλοθέατρου;

Πανερωπαϊκά ο όρος «θέατρο μαριονέτας» ή Κουκλοθέατρο, εμπεριέχει όχι μόνο την έννοια του κουκλοθέατρου, αλλά και του θεάτρου σκιών, του μαύρου θεάτρου, του θεάτρου αντικειμένων της μάσκας και γενικά κάθε μορφή εναλλακτικής έκφρασης.

Τα τελευταία 15 χρόνια, ο θεατρικός αυτός χώρος εξελίσσεται με ραγδαίους ρυθμούς ξανά βρίσκοντας την παλιά αίγλη του και το ενήλικο κοινό του.

Στις σύγχρονες εκφράσεις του το κουκλοθέατρο είναι η σύνθεση απλών ή και πολύπλοκων τεχνικών κίνησης αντικειμένων. Συνδυάζει κούκλες, μάσκες, ηθοποιούς, ταινίες, διαφάνειες, σκηνικά αντικείμενα, καθημερινά αντικείμενα, που όλα μαζί προσπαθούν να δημιουργήσουν οπτικές εικόνες με εργαλεία τη χορογραφία, το δράμα, με απλούς μα και πολύπλοκους φωτισμούς, ακόμα και χρησιμοποιώντας μια μικρής κλίμακας μηχανική.

Αν γίνει δεκτό ότι η κούκλα ή η μαριονέτα είναι άψυχο αντικείμενο, επιλεγμένο για θεατρική χρήση, τότε οποιοδήποτε αντικείμενο πάρει ζωή μπροστά σε θεατρικό κοινό (με την έννοια του χειρισμού του από άνθρωπο ή και μηχανή), θεωρείται στοιχείο του θεάτρου μαριονέτας. Δεν έχει σημασία αν αυτό είναι φιγούρα θεάτρου σκιών, ανθρωπόμορφη κούκλα, ένα κομμάτι πανί ή ένα απλό κουτί.

Το κουκλοθέατρο, λοιπόν, μπορεί να θεωρηθεί ένα μικτό θεατρικό είδος, μια θεατρική έκφραση με πρωταγωνιστές ομοιώματα που αναπαριστούν κυρίως ανθρώπινους χαρακτήρες μέσα από την μίμηση ανθρώπινων στάσεων, χειρονομιών και συμπεριφορών.

Ο πιο αναγκαίος συντελεστής είναι η σχέση ανάμεσα στο χειριστή και κούκλα. Από αυτόν παίρνει ψυχή κορμί και χάρη στο ταλέντο του, γίνεται ένα ανεξάρτητο όν, το κέντρο μιας καλλιτεχνικής παρουσίας που μας κάνει να αγνοήσουμε τον ίδιο τον δημιουργό

Πέρα όμως από αυτό, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί σαν μια αντανάκλαση της ανθρώπινης ύπαρξης, ένα θεατρικό αντικείμενο το οποίο μας καλεί να δούμε τον εαυτό μας με μια διαφορετική ματιά. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι ένας καθρέφτης απέναντι στον άνθρωπο, μέσα από αυτόν παρουσιάζονται η δύναμη και οι αδυναμίες του. Ή ότι είναι ένας «Άλλος», που μπορεί να πάρει ανθρώπινη μορφή ή να είναι κάτι το αφηρημένο, αλλά ποτέ δεν βλέπει τον κόσμο με την ίδια ματιά που τον βλέπουν οι άνθρωποι.

Το θεατρικό περιεχόμενο του ρόλου της κούκλας της δίνει υπόσταση: μπορεί να μεταμορφωθεί σε ανάμνηση, εφιάλτη, ευχή, φάντασμα, απάντηση σε ένα ερώτημα, αλλά και ερώτημα χωρίς απάντηση.

Μια από τις λειτουργίες του θεάτρου είναι να δίνει στο κοινό του αυτή τη διαφορετική θεώρηση. Μετά το τέλος μιας θεατρικής παράστασης, και πριν περάσει κανείς στην διαδικασία της ανάλυσης του έργου, διαπιστώνει ότι δεν βλέπει τη ζωή με τον συνηθισμένο του τρόπο. Βλέπει τη θεατρική εξίσωση του ανθρώπου με ένα σύμβολο, το οποίο, όντας ένα άψυχο αντικείμενο δημιουργεί μια ψευδαίσθηση.

Αυτό δεν σημαίνει ότι η κούκλα απεικονίζει ή παριστάνει αυτόν τον άλλο εαυτό. Από τη φύση της είναι κούκλα, είναι κάτι άλλο, διαφορετικό απ' αυτό που προσπαθεί να αναπαραστήσει. Η δύναμή της έγκειται ακριβώς στο γεγονός ότι ποτέ δεν παύει να είναι κούκλα, ανεξάρτητα από το μέγεθός της ή την τεχνική του χειρισμού της. Ποιοι νόμοι διέπουν τη φύση μιας κούκλας, τη φύση ενός άψυχου αντικειμένου; Ως άψυχο αντικείμενο που «ζωντανεύει» δεν μπορεί παρά να είναι μια «μεταφορά».

Η φύση της δεν μπορεί να είναι πραγματική, είναι επομένως αλληγορική.

Η γνώση ότι η κούκλα είναι αναμφισβήτητα δημιούργημα του ανθρώπου, γίνεται η βάση για την αναζήτηση του περιβάλλοντος για το οποίο είναι φτιαγμένη.

Η θεατρική κούκλα είναι ένα κινούμενο κομμάτι μιας μεγαλύτερης εικόνας.

Η αναπαράσταση, η απεικόνιση και η αίσθηση ότι είναι ζωντανή δημιουργούν τη δραματική ένταση.

Η ίδια η εμφάνιση της κούκλας υποδηλώνει τον κόσμο στον οποίο ανήκει.

Μια κούκλα που κινείται στη σκηνή, στο περιβάλλον της, ενώ μας αποστασιοποιεί επιχειρεί ταυτόχρονα να μας ευαισθητοποιήσει. Η κούκλα παριστάνει κάτι που στην πραγματικότητα δεν είναι, κινείται σαν να αποτελεί μέρος του κόσμου μας, κι όμως, όταν ξεφύγει από το περιορισμένο περιβάλλον της, που είναι φτιαγμένο ειδικά γι' αυτήν, παύει να υπάρχει ως οτιδήποτε άλλο πέρα από το υλικό με το οποίο κατασκευάστηκε.

Ο πυρήνας της τέχνης του κουκλοθέατρου είναι η αλληλεπίδραση του χειριστή με το αντικείμενο, το παιχνίδι που συντελείται ανάμεσα στον πραγματικό και τον φανταστικό χρόνο, σε πραγματικά και φανταστικά πρόσωπα, και σε μια αναμέτρηση αυτού του ειδώλου, αυτού του Άλλου, με το κοινό το οποίο είναι συστατικό στοιχείο της παράστασης.

Εδώ άλλωστε βρίσκεται η ουσία του θεάτρου, που είναι ακριβώς η επικοινωνία του καλλιτέχνη με το κοινό. Το κοινό, γνωρίζοντας ότι η κούκλα δεν είναι ζωντανή, την ζωντανεύει κι αυτό από την πλευρά του, επειδή θέλει να επικοινωνήσει μαζί της. Κατά μια έννοια, το κοινό παίζει με την κούκλα όσο και ο ίδιος ο χειριστής. Πρόκειται για μια αμφίδρομη κίνηση η οποία λειτουργεί με την προϋπόθεση ότι γνωρίζουμε τη φύση της κούκλας.

Χειριστής και κοινό αποδέχονται εξίσου τους όρους της σύμβασης, ότι η κούκλα στην πραγματικότητα δεν μπορεί να αναπαράγει τη ζωή όπως εμείς οι άνθρωποι την ξέρουμε, μέσα από τη μίμηση. Ενώ συνεργάζονται για να ζωντανέψουν την κούκλα, δημιουργείται ανάμεσα στο χειριστή και στο κοινό ένας ισχυρός δεσμός. Αυτός ο δεσμός είναι μια φυσική δύναμη του κουκλοθέατρου και μάλιστα μια δυναμική που εκφράζεται καλύτερα σ' αυτό παρά σε άλλα είδη θεάτρου.

Τα παιδιά αποδέχονται ευκολότερα αυτό το παιχνίδι, γι' αυτό άλλωστε διαφοροποιούνται ως θεατές. Υπερτερούν σε σχέση με τους ενήλικες ως προς την άνεση και την αμεσότητα της επικοινωνίας, την αποδοχή της σύμβασης και την ευκολία προσέγγισης του φανταστικού χώρου όπου κινείται η κούκλα.

Οι παιδαγωγικές αντιλήψεις που έδιναν έμφαση αποκλειστικά στη μετάδοση των γνώσεων θεωρούνται πια ανεπαρκείς. Αυτός είναι ένας βασικός λόγος για την ένταξη της τέχνης στην εκπαίδευση. Οι γενικότερες αρχές και η φιλοσοφία της σύγχρονης εκπαίδευσης, στοχεύουν σ' ένα σχολείο ελεύθερο και δημοκρατικό, δίνοντας το προβάδισμα στην ενεργητική προσέγγιση του γνωστικού αντικειμένου

από τους μαθητές και στην παράλληλη καλλιέργεια των νοητικών, ψυχικών, σωματικών δεξιοτήτων του παιδιού.

Ο τρόπος που θα χρησιμοποιηθεί το κουκλοθέατρο στην εκπαιδευτική διαδικασία προκύπτει από την ανάλυση αυτής της τέχνης, ξεκινώντας από την κατασκευή της κούκλας και την εμπύχωση της μέχρι τη μυθοπλασία και τη σκηνική παρουσίαση.

Ως θεατρική έκφραση, το κουκλοθέατρο κινητοποιεί τον μαθητή σε μια διαθεματική προσέγγιση και επεξεργασία του γνωστικού αντικείμενου μέσα από την ενεργή συμμετοχή, την ομαδική εργασία, την ελευθερία της δημιουργικής διαδρομής.

Αν δεχτούμε το κουκλοθέατρο ως εργαλείο, βασιζόμενοι στην ικανότητά του για δραστική παρέμβαση στη γνωστική και στην ψυχολογική ανάπτυξη των παιδιών, θα βρεθούμε μπροστά σε ένα δίλημμα,

Να κάνουμε, λοιπόν, μια παιδαγωγική με το κουκλοθέατρο; Ή μήπως προέχει μια παιδαγωγική για το κουκλοθέατρο;

Η παιδαγωγική για το θέατρο με κούκλες έχει πρωταρχικό στόχο καλλιτεχνικό, αποσκοπεί στην επαγγελματική δημιουργία και δίνει μεγάλη σημασία στο σκηνικό αντικείμενο (δραματοουργία, σκηνογραφία, αισθητική, τεχνική, κίνηση, υποκριτική).

Η επιμόρφωση ως προς αυτό το επίπεδο συνίσταται στη διερεύνηση των διαφορετικών μορφών αυτής της τέχνης και στην απόκτηση της κατάλληλης εκπαίδευσης ώστε τα άτομα να μπορούν να εκφραστούν καλλιτεχνικά μέσα απ' αυτήν. Στη χώρα μας δεν υπάρχει θεσμοθετημένη εκπαίδευση στην τέχνη του κουκλοθέατρου, έτσι τα όρια του καλλιτέχνη, του τεχνίτη, του επαγγελματία ή του ερασιτέχνη, του εκπαιδευτικού, και του μαθητή να είναι ασαφή: πολλοί πιστεύουν ότι αρκεί να φτιάξουν μερικές κούκλες και να τις κινήσουν για να κάνουν κουκλοθέατρο.

Η παιδαγωγική χρήση του κουκλοθέατρου θα πρέπει να προάγει τις δημιουργικές δραστηριότητες των εκπαιδευομένων, όπως προτείνεται από τις σύγχρονες παιδαγωγικές και ψυχολογικές θεωρίες. Στόχος της παιδαγωγικής χρήσης του κουκλοθέατρου είναι κυρίως η διαδικασία και όχι αποτέλεσμα. Επομένως ο δάσκαλος πρέπει να αποκτήσει ανάλογες γνώσεις για το κουκλοθέατρο ώστε να μπορεί να εμβαθύνει στους θεατρικούς κώδικες, έχοντας όμως πάντα κατά νου ότι είναι πρωτίστως δάσκαλος και όχι καλλιτέχνης.

Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση **1.0**

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών, Αντιγόνη Παρούση. «Εισαγωγή στο Κουκλοθέατρο. Ενότητα 1 Εισαγωγή στην τέχνη της». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: [σύνδεσμο μαθήματος](#).

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

- Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:
- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

